

Թամամ մամային արմանքն ու զարմանքը

հեղինակ՝ Հակոբ Մնձուրի

Գալենց Մեծ Տանը Թամամ Մաման՝ լուսիոդի Բարնակ աղային կնիկը, հացատուն մտավ հաց առնելու համար: Մշակին առտվան ճաշը պիտի դներ, որպեսզի ուտեր, եզնիքը ախոռեն հաներ, արտը աշնցանի երթար, հացատուն ալ ըսես՝ երեք օր առաջ թռնիքը վառեր, ամսվան մը հացը եփեր էին, անցնելիք, դառնալիք տեղ չկար կախված հացերուն մեջեն:

Թամամ Մաման մինչև ձողերը, կտցանները չգնաց, ամենեն առաջի տարծոցեն յոթ հաց առավ, միասին ունկվրա մը ջուր, ու խոշոր սալայով մը դրսի տունը եկավ, հաշիվը ըրած էր. ամեն առտու Ովակին չորս թերթ կթրջեր, երկուքը տունը ուտելու, երկուքը հետը արտը տանելու: Այդ օրը ան չկար, իր տունը գացեր էր, տեղը հայրը եկեր էր, երկու հացով, կարելի է, չեր կշտանար՝ երեքական ըրավ, մեկ մըն ալ իրմե, ավելի դրավ. թող յոթը ըլլար, ավելի զար, պակաս չգար, ավելին նետելու չէր, հարկավ, խորհելով: Ու մեկմեկ ունկվրային վրա բռնեց, ափովը յուրաքանչյուրին երկու երեսը ջուր ցանեց, սալային մեջ իրարու վրա պառկեցուց, վալայով ալ ծածկեց, որ կակուղնային:

Պապուձանը՝ Ովակին հայրը, որուն մազն ու մորուքը երկնցեր էին, տարին անգամ մը՝ Զատկե Զատիկ ածիլվելուն, կապերտով տոշկված հողատախտին վրա նստեր էր, Թամամ Մամային կնայեր, որ մեծածավալ լաշակով զլխով ու կարձ հասակովը կերթարկուզար, սեղան կպատրաստեր իրեն: Նախ աթոռակով սինին բերավ ու հաստատեց առաջքը, հետո հացին սալան մոտեցուց: Հացերը կակուղեր էին, երեք հատ հանեց, երկնցուց սինիին վրա: Ետևեն, ինչպես ամեն առտու կըներ, պղնձե ափսէ մը առավ, մառան մտավ, նոր բացված կծիկին մեջ գդալը կոխսեց, շատ ըլլա՝ քիչ չըլլա ըսելով, ուրուպով մինչև ալ չառնելու աստիճան լեցուց ամանը ու սինին բերավ: Երկրորդ ափսէ մը առավ, այս անգամ ամենեն խորունկներեն, ապուրիններեն, ու, ինչպես բոլոր պղնձեղեններուն ասոր վրա ալ «Գալենց Բարնակ» փորագրված, թթվնոց մտավ: Ամեն տեսակեն խառն թթուին բղուկին զլուխը անցավ, տոլը կոխսեց մեջը, մինչև շրթերը լեցուց լոլիկով, տախտերով, ազատքերով, ստեպղինով ու, նույնպես, սինին բերավ: Պանիրին բղուկեն չորս մեծկակ լեսպ պանիր հանեց, չորս զլուխ ալ չոր սոխ, ատոնք ալ բերավ ու, ամենեն վերջը, մեծփոր լոշիկով մը պզպզուն ջուր դրավ.

— Հրամմե, դուն կեր, Պապուձան աղբար, — ըսավ: Հետո, ավելցուց.

— Դուն մինչև փորդ կշտացնես, ես երթամ ախոռը, գոմը ավլեմ, աղբերը աղբնոցը տանիմ ու գամ: Առտուն կանուխ, հարապղիկ, ամենքը ձերմակ Քարտակի էզին դրկեցի, տունը մինակ ես եմ:

Ու ախոռին կողմը զնաց: Բացի երկու եզներեն, ոչխարընզակ՝ արոտ գացեր էին, դռները բաց ձգեր էին, թե ախոռներուն, թե երկու բակերուն ներսը, դուրսը զիշերվան մեզերով, աղբերով ծածկված էին: Թամամ Մաման ցախավելով ամեն կողմ ավըլեց: Այծի սև սպլատուր մը անգամ շրողուց աղքարերուն տակը, նորեն աղ ցանեց անոնց վրա, որ իրիկունը դարձին գան ու լզեն, մսուրներուն կերերեն ավելցածները, հողը, խիճերը թափեց, մաքրեց, չոր աղբը թացեն զատեց, մսուրներուն ներքև տվավ, զիշերը նորեն փուլու համար, որպեսզի սալարկված կարծր հատակին վրա չնստին ու որոճան, մեզերուն թացությունը չորցուց, հետո ալ ավըլածները կողովկողով շալկեց, գեղեզերքի իրենց աղբնոցը տարավ ու պարպեց:

Պապուձանը, մինակ մնալով, նայեցավ սինիին վրա իր առաջքը դրվածներուն: Տանձին կայի՞ն ասոնք: Առտուն, շատշատ կորկոտե խոշուք ապուր մը պիտի դնեին, որ ուտեր ու երթար: Ամենեն առաջ սա ափսեին ուրուայր, որուն, ինչպես գիտեք, նոր եփվածը սև ու ջրուտ կըլլա, ամիսներու ընթացքին է, որ կդեղնի, կթանձրանա, կշաքարուտի, թամամ Մամային բերածը հելվա դարձեր էր, ուր է՝ շաքարով, յուղով այյուրե, հելվա կշինեն, ան հելվան, կամ՝ հելվա ալ չըսեմ, մեղր ըսեմ, ո ր մեղրը, ուր է՝ բջիջներեն կպարպվի, առանց չեչի, առանց մեղրամումի, զուտ, մեղրը կմնա, աղ մեղրը դարձեր էր: Իր զյուղը ուրուա կա՞ր: Թութ կա՞ր, թթենի կա՞ր, որ ուրուա ըլլար: Ըլլար նույնիսկ, ո վ պիտի շահանցըներ, Տանձեցոնց կնիկները : Հա տանձեցոնց կնիկները, հա բոշայի կնիկները. անոնց պես կարմիր, փոշեցանով կետկիտված երեսներով, կարելի է՝ եթե անոնցմե ալ են՝ ո վ գիտե: Անոնք աղքոր պտուկ շինել գիտեն, իրենց զյուղի սևորակ հողն ալ մեկ հատիկ է ատոր համար, ինչպես թեղուտցոնց կնիկները իրենց կարմիր հողովը կուժ, բղուկ, պոկավոր կշինեն: Անոնց շինած պտուկներուն մեջ, մենք՝ հերիսա կըսենք, դուր քեշկեկ կըսեք, մենք՝ խաշ կըսենք, դուր՝ փաշա կըսեք, ո վ թոնիր վառեր, հաց եփեր է, կտանինք, ակիշներով երկու ունկերեն մեջը կիշեցնենք, խուփերով կխփնենք, թոնիրին վրա ալ կծածկենք, մինչև առտու կեփին: Եթե թոնիրը եփված հերիսա կամ խաշ կերած չեք, չեք կրնար գիտնալ ինչպես ս համով, հոտով կըլլան:

Թթու ունի՞ն: Այս աղով դրվածները, այն առիտախտեղի, տոլտախտեղի թթուները, որ քանի բերանդ այրեն՝ ուֆ, ուֆ կըսես, հետո կրիվ ընելու պես՝ նորեն կուտես. կամ՝ լոլիկի, կաղամբի, ստեպղինի թթուները: Տուներուն կիցը ածուք՝ բանջարանց չունեին, որ բանջարեղեն մշակեին: Ունեցածնին՝ արտերուն մեկ ծայրը, քանի մը տուներու իբր թե տասը տասնիինց կաղամբները կերևան, ատոնք են, հաստ, կապույտ տերևերով սև կաղամբ ըսկած տեսակեն են, կորկոտի, ձավարի հետ եփելով՝ ապուր կընեն, կգոլեն: Թամամ Մամային շինած, կաղամբի թթուն՝ ձերմակձերմակ տերևներով, տանձեցիք իրենց կյանքին մեջ տեսած ունի՞ն: Անոր

Չուրը միայն ըլլա ու խմես՝ կբավե. ինչպես ներսիդիդ կբացվի, կոգևորվիս: Հապա
ապուրի ուսկուռա թասով բերած տախտեղով, լոլիկով, ստեպղինով խառն թթո՞ւն:
Անոր կարմիր նոնազույն, զինեգույն ջուրին մեջ, հացդ թաթխես, աղ հացը ուտես,
հետը տախտեղ մը, ստեպղին մը, վրայեն ալ ջուրը խմես, դեղը ի՞նչ պիտի ընես, դեղը
աս է, համադեղ է: Բոլորտիքի զյուղերեն այլազգի կնիկները կուգան, ամանաման
կտանին իրենց հիվանդներուն. «Խեսթէ իշին, իշի յանիյոր»^[1] ըսելով, «Օ ձանը խոր
խթիյոր»^[2](տախտեղին, այսինքն՝ պղպեղին, խոր կըսեն), «Ճանը լոլիկ խթիյոր»
(անոնք ալ լոլիկ կըսեն լոլիկին)... «Ճանը մաղտանոս, բեզիկ, փիոչիքլի խթիյոր»
(ձակնդեղին՝ բեզիկ, ստեպղինին՝ փիոչիքլի կըսեն)... ամեն խնդրանքի ալ
«Էռլուկերիզին ձանը իշին»^[3] կավելցնեն: Ետքն ալ կագան, կավետեն. «Խորթը,
յետի, փիոչիքլիի յետի, սույունու տա վերտիք, իշտի, կյոզյունու աչտը, օյլե, էյի օլտու
քի, չոխ, չոխ չեք տուա Էթթի սիզե»^[4]:

Պապուճանը, չեք գիտեր՝ ինտոր կերավ Թամամ Մամային բերած ձաշը
Ուրուպեն սկսավ: Կերավ ու կերավ: Մեկ մը, մեկ մըն ալ, մեկ մը, մեկ մըն ալ: Թունդ
անուշը այրեց ներսը, հոգին թթուեն ուզեց: Հացը թաթխեց ջուրը, ստեպղինով մը,
դեղին տախտեղով մը կերավ: Կծու էր:

Ավելի լավ: Թող կծու ըլլար: Չգոհացավ: Նորեն հաց մը թաթխեց ջուրը:

Հոգին լոլիկ մը ուզեց: Լման լոլիկ մը: Թաղեց բերնին մեջ, ակոաներով սեղմեց,
լոլիկին ջուրը մրմուռմրմուռ պարպվեցավ, լեցուն, զովացուց բերանը, հոգին նորեն
ուրուպեն ուզեց: Հացով վերսկսավ ուտել: Մեկ մը, մեկ մըն ալ: Առջևի երեք հացերը
հատան: Սալայեն, հետը արտը տանելիք հացերեն՝ չորրորդն ալ հատցուց: Ափսեին
ուրուպն ալ հատնելու մոտ էր: Բայց ներսը նորեն այրեց: Հոգին սոխ մը ուզեց: Նախ
միջուկը, ծիլը կերավ, զգոհացավ, ամբողջը կերավ հացով: Հացը թթուին ջուրը կոխեց,
հացը լիսայիկցավ. ստեպղին մը կերավ հետը, երկրորդ մըն ալ, տախտեղ մը կերավ,
երկրորդ մըն ալ, փունջ մը ազատքեղեն կերավ, երկրորդ մը ևս: Հետը տանելիք
սալային հինգերորդ հացին սկսավ: Ուրուպի վերջին մնացորդն ալ հացով սրբեց ու
կերավ: Հոգին ջուր ուզեց: Լոշիկը վերցուց բերնին: Խմեց, կես ըրավ ջուրը: Ներսը
զովացավ: Հոգին պանիր ուզեց, պանիրին դարձավ: Սոխով միասին կերավ: Դեռ
սալան երկու լման հաց կար, կես հաց մը, կեսի մըն ալ կեսը: Երեք լեսապ պանիր, երեք
հատ ալ սոխ: Շարունակեց հացով միասին սոխ ու պանիրը ուտել: Պանիրը աղի էր,
թող աղի ըլլար: Սոխը կծու էր, թող կծու ըլլար: Ավելի զրգուցին ախորժակը: Հացին
կտորը, հետո, կես մը կար ան, հետո վեցերորդ հացը երկու լեսապ պանիրին հետ
կերավ: Արտը հետը տանելիքներեն վերջին սոխ մը, վերջին լեսապ մը պանիրը, վերջին
լման հաց մը, թթուին մեջ տախտեղ մը, լոլիկ մը մնացին: Անոնք ալ կերավ. թթուին
ջուրեն քշիկ մը մնացեր էր, ան ալ բերնին վերցուց, լոշիկը դեռ ջուր կար, ան ալ խմեց,
հատցուց: Ու ոտքի ելավ, ախոռ գնաց, եզները դուրս հանելու:

Թամամ Մաման ալ ախոռներեն տուն մտավ սինին վերցնելու, ճաշին
ավելնալիք սոխը, հացերը, պանիրը, արտը տանելիք տոպրակը դնելու,
Պապուճանին տալու, որ հետը տաներ:

Ու արմնցավ, զարմնցավ, կայնած մնաց: Սինին, հացին սալան պարապ էին:
Յոթը լման հացեն՝ հաց չկար, չորս լեսպ պանիրեն պանիր չկար, չորս գլուխ սոխեն
սոխ չկար:

— Մրիկ... ամենքը կերեր է,— ըսավ յուրովի, ու չհավատաց, հավատալը
չեկավ:

Բակը գնաց որ Պապուճանը, ասորի տերտերի մը պէս՝ մազովմորուքով,
երկայն մաստան ձեռքը, եզները դուրս հաներ էր, կսպասեր.

— Ի՞նչ ըրիր, Պապուճան աղբար, ամենքը կերա՞ր,— հարցուց:

— Կերա, ամենքը կերա,— պատասխանեց, կերի սպասող դահ եզի մը քովնտի
նայվածքով իրեն նայելով: Ի՞նչ ըսեր:

— Քանի՞ հաց դնեմ հետդ արտ տանելու, երեք հացը կօգտե՞՝, հերի՞ ք է:

— Չորս հաց մը դիր, դուն գիտես,— ըսավ:

— Պանիր, սոխ քանի՞ հատ դնեմ:

— Երեք լեսպ պանիր, երեք հատ ալ սոխ,— ըսավ:

1. Հիվանդի համար ներսը այրվում է (թուրք բարբառ)

2. Նրա սիրտը պղպեղ է ուզում:

3. Զեր մահացածների հոգու համար:

4. Պղպեղը կերավ, գազարը կերավ, ջուրն էլ տվեցինք՝ խմեց, աչքը բացեց
այնպես լավացավ... որ շատ, շատ աղոյթեց ձեր համար